

VONNÁK BALÁZS

A GAZDASÁGI
NÖVEKEDÉS
FENNTARTHATÓSÁGI
KORLÁTAI

*„Az új jövőképek által irányított
felzárkózásokat már
csak a fenntarthatósági
gondolat köré lehet szervezni.”*

A FEJEZETHEZ
TOVÁBBI ONLINE
HÁTTÉRANYAGOK
ÉRHETŐK EL

A fejlett országokat az elmúlt évszázad második felében jellemző gyors növekedés a kétezres évek elejére lelassult (2.1. ábra). A lassulás oka, hogy a régi növekedési modell egyre kevésbé tartható fenn. **Fejezetünkben azokat a legfontosabb tényezőket, trendeket ismertetjük, amelyek a közelmúlt gyors fejlődését lehetővé tették, de amelyek már a hosszútávú gazdasági növekedés korlátait jelenthetik a következő évtizedekben globális és lokális szinten egyaránt**, ezért gazdaság-, környezet- és társadalompolitikai kihívások elé állítják a döntéshozókat. Először összefoglaljuk, hogy a **klímaváltozás** negatív hatásairól mit tudunk, és hol vannak tudásunk legbizonytalanabb pontjai. Ezután a főbb **demográfiai** megatrendeket mutatjuk be, különös tekintettel arra, hogy ezek hogyan érintik a gazdaságok potenciális növekedési lehetőségeit. Végül az **eladósodás** és a gazdasági növekedés kapcsolatát járjuk körbe.

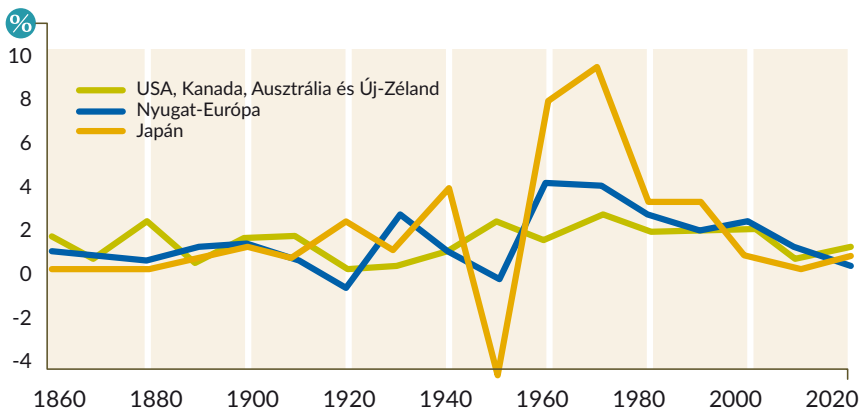
A TERMÉSZET NEMCSAK SZÉP, DE A JÓLÉT FORRÁSA IS EGYBEN

A nyugati civilizáció az ipari forradalom óta úgy tekint a természeti környezetre, mint egy olyan erőforrásra, amelyet ki lehet és ki is érdemes aknázni a jólét növelése céljából. A Föld természeti kincseinek felélése azonban több szempontból sem kívánatos folyamat. Egyrészt az életminőséghez nemcsak a fogyasztás, hanem az élhető környezet is jelentős mértékben járul hozzá. Másrészt a globális környezetpusztítás hatására olyan ökológiai és klimatikus folyamatok indulnak el, amelyek hosszútávon beszűkítik a gazdasági növekedés lehetőségeit, jelentős károkat okozva a jövő generációinak. Mindezen felül erkölcsi kötelességünk is megőrizni a bolygót az utánunk jövő nemzedékeknek.

A gazdasági növekedés környezeti fenntarthatóságának szempontjából az üvegházhatású gázok (ÜHG) kibocsátása, annak klímaváltozásra gyakorolt hatása jelenti korunk legnagyobb kihívását (2.2. ábra, jobb panel). A természetesnél magasabb koncentráció hatására emelkedik a Föld átlaghőmérséklete, aminek következtében megváltozik bolygónk klímája. A megművelhető földterület csökkenése és a vízellátási problémák miatt a mezőgazdasági termés visszaesik. A gyakoribbá váló természeti katasztrófák és az óceánok emelkedő vízszintje egyaránt veszélyezteti a lakott területeket és a termelőkapacitásokat.

2.1. ábra: A reál GDP növekedési üteme a fejlett régiókban

Forrás: Maddison Project Database 2020 alapján saját számítás
Megjegyzés: Átlagos évesített növekedési ütemek évtizedenként.
Az utolsó megfigyelés 2010 és 2018 közötti átlag.

**AZ ELMÚLT ÉVSZÁZAD
MÁSODIK FELÉRE JELLEMZŐ
NÖVEKEDÉSI MODELL
NEM TARTHATÓ FENN.**

Mindezen tényezők miatt a gazdasági növekedés lassulására, jelentős jövedelemkiesésre lehet számítani a következő évtizedekben. **A legfrissebb kutatások szerint a globális felmelegedés jelenlegi pályájának folytatódása esetén az évszázad közepére további 2–2,6 °C-kal emelkedik a Föld átlaghőmérséklete, ami miatt a világ GDP-je 10 százalékkal maradhat el attól a szinttől, amit a jelenlegi átlaghőmérséklet mellett érne el** (Swiss Re, 2021). A felmelegedés várható mértéke azonban bizonytalan. Kedvezőtlen esetben meghaladhatja a 3 °C-ot is, ami már 14 százalékos GDP-veszteséggel járna.

Bár a klímaváltozás közgazdaságtana jelentős előrelépéseket tett az elmúlt évtizedekben (például Nordhaus, 1993), a hatások becslésére használt modellek megbízhatósága azonban még mindig vitatott. Ennek oka, hogy eddig példa nélküli és rendkívül komplex folyamatokat, kapcsolatokat próbálnak megragadni, emiatt számottevő a kockázata annak, hogy a gazdasági (és társadalmi) károk jóval nagyobbak annál, mint amit a modellek jeleznek.

Az ÜHG-koncentráció már most olyan szintet ért el, amelyre több száz ezer éve nem volt példa (2.2. ábra, bal panel). Ennek következtében nehéz előrejelezni, hogy az átlaghőmérséklet további emelkedése milyen klimatikus folyamatokat indít el. Arra vonatkozóan sincsen tapasztalat, hogy a klímaváltozás a gazdasági tevékenységeket hogyan és milyen mértékben érinti. A klímaváltozás folyamányaként bekövetkező társadalmi, geopolitikai és migrációs hatások is kiszámíthatatlanok. Mindezek fényében a múltbeli összefüggéseken alapuló becslések félrevezetők lehetnek, és a valódi kockázatok a modellalapú számításokhoz képest a negatív irányba mutatnak.

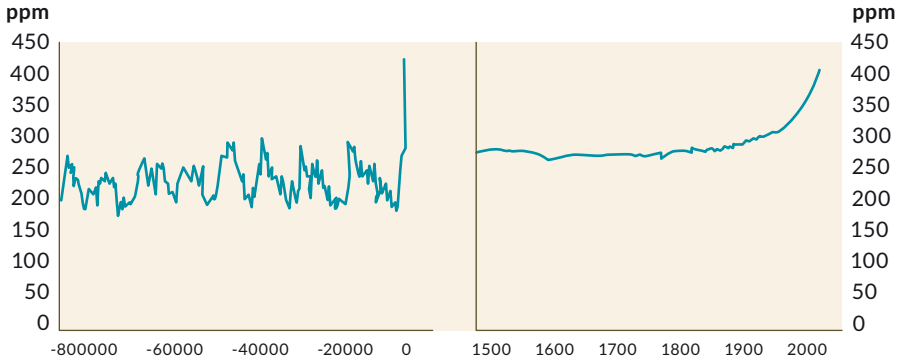
A kedvezőtlen klímahatásokat mérsékelni, vagy akár teljes mértékben kiküszöbölni is lehet az ÜHG-kibocsátás visszafogásával, azonban ez a jelenlegi technológiák mellett szignifikáns gazdasági, jóléti költségekkel járna. **A gazdasági növekedés fenntarthatósági problémája tehát egy generációk közötti elosztási kérdés: annak érdekében, hogy a jövő generáció jólétét a klímaváltozás ne csökkentse, a mi generációnknak kell lépnie.**

AZ IPCC INTERAKTÍV
ATLASZA A
FELMELEGEDÉSRŐL

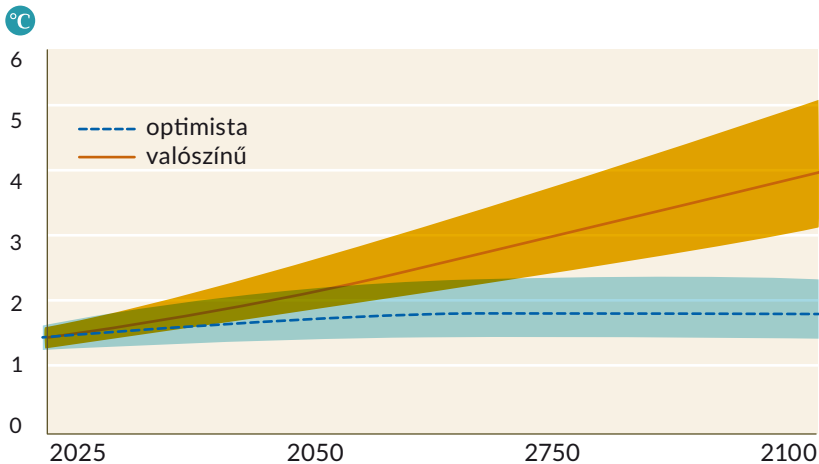
2.2. ábra: Globális légköri szén-dioxid-koncentráció
Kr. e. 800 000-tól (bal panel), illetve
Kr. u. 1500-tól (jobb panel) napjainkig

Forrás: <https://ourworldindata.org/atmospheric-concentrations>
Megjegyzés: ppm (parts per million):
a szén-dioxid molekulák száma egymillió légtörési részecskében.

2.3. ábra: A globális átlaghőmérséklet várható alakulása a jelenlegi
trendek alapján („valószínű”) és egy optimista pálya mentén

Forrás: *The Intergovernmental Panel on Climate Change, Working Group II Sixth
Assessment Report* <https://www.ipcc.ch/data/>
Megjegyzés: Eltérés az 1850 és 1900 közötti átlagos hőmérséklettől.

CSÖKKENŐ ÉS IDŐSÖDŐ NÉPESSÉG A FEJLETT ORSZÁGOKBAN

A demográfiai folyamatok számos tekintetben befolyásolják egy ország gazdasági teljesítőképességét hosszú távon. **Korunk egyik legnagyobb kihívása a fejlett országokban (és a közeli jövőben a fejlődő világ egy részében is) a társadalom idősödése**, ami az alacsony termékenységi ráta és a magas várható élettartam következménye. Egy idősödő társadalomban egyre kevesebb fiatal tart el egyre több inaktív állampolgárt, ami az egy főre jutó jövedelem csökkenéséhez vezet.

Az elmúlt évtizedek legfontosabb globális demográfiai trendjei a születéskor várható élettartam növekedése és – jelentős részben ennek következményeként – a népesség gyors bővülése volt. Az előrejelzések szerint a várható élettartam a jelenlegi 73 évről az évszázad végére 82 évre fog nőni, eközben a fejlett és a fejlődő világ közötti különbség továbbszűkül.

A népesség változását nemcsak a várható élettartam, hanem a születések száma is alakítja. A termékenységi ráta a fejlett országokban már régóta alacsony, jelenleg 1,7. A mutató az utóbbi időszakban számottevően csökkent a korábban a globális népességnövekedés jelentős részéért felelős Ázsiában is, jelenleg 2,2. Emiatt, bár a következő évtizedekben a Föld népességének további növekedése várható (2100-ra közel 11 milliárd lakos), a növekmény elsősorban Afrikából ered, ahol a termékenységi ráta még mindig magas (4,7). Ázsiában az évszázad közepétől már csökkenés várható (2.4. ábra).

Míg a népesség növekedése elsősorban a teljes kibocsátásra van csak hatással, addig az egy főre jutó GDP alakulásában, ami termelékenységi, versenyképességi és jóléti szempontból fontosabb mutató, sokkal inkább a lakosság korszerkezete játszik szerepet. A korszerkezet egyik fontos mutatója az eltartottak és a keresők aránya, vagyis a függőségi ráta. Ha ez az arány magas egy adott gazdaságban, egy munkavállalóra több inaktív jut, vagyis az egy főre jutó termelés kisebb lesz.

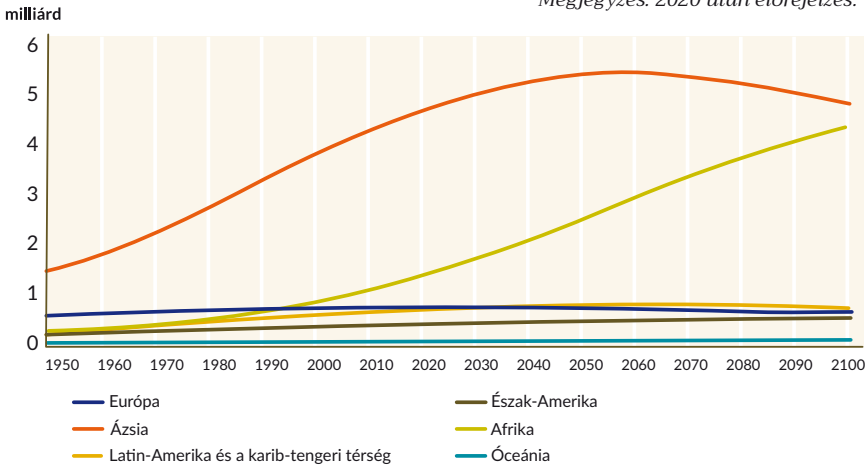
A fejlett országokban a függőségi ráta a jelenlegi 50 százalékos szintről várhatóan 80 százalék közelébe fog emelkedni az évszázad végére (2.5. ábra). A munkaképes korú lakosság arányának csökkenése várhatóan lassítani fogja az egy főre jutó jövedelem növekedését (Bloom és Canning, 2008). Ez a fékező hatás a fejlett gazdaságokban jelentkezik majd a legmarkánsabban, de az elmúlt időszakban dinamikusan fejlődő ázsiai gazdaságokat sem fogja elkerülni.

AZ ENSZ KISFILMJE A VÁLTOZÓ
KORSZERKEZETRŐL ÉS
FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSRŐL

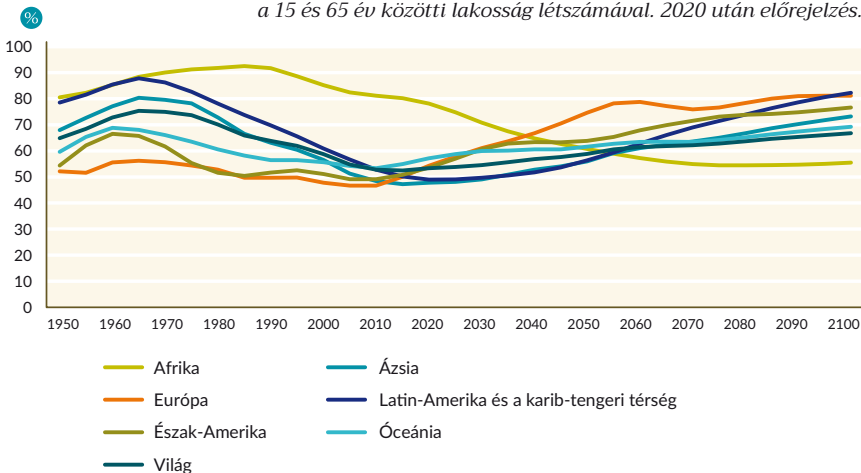
2.4. ábra: Az egyes földrészek népessége

Forrás: ENSZ, *World Population Prospects 2019*
Megjegyzés: 2020 után előrejelzés.

2.5. ábra: A függőségi hányados alakulása

Forrás: ENSZ, *World Population Prospects 2019*
Megjegyzés: A 15 év alatti és a 65 év feletti lakosság létszáma elosztva
a 15 és 65 év közötti lakosság létszámával. 2020 után előrejelzés.

AZ ADÓSSÁG VISSZAHÚZ

A 2007–2008-as pénzügyi válság ismét rávilágított arra – a történelem során időről időre előtérbe kerülő, de aztán mindig feledésbe merülő – tényre, hogy a túlzott adósság felhalmozásával megvalósuló növekedési modell kockázatos, nem fenntartható.

Az eladósodás bizonyos időszakokban, helyzetekben indokolt lehet, és segíthet egy egyenletes növekedési vagy fogyasztási pálya megvalósításában. Fejletlen gazdaságokban vagy induló vállalkozások esetében, amelyekben jelentős növekedési potenciál van, az adósságból finanszírozott tőkefelhalmozás megtérülhet, amennyiben a beruházások által kitermelt többletjövedelem fedezi az adósságszolgálati terheket. Hasonlóan igaz az életpályájuk elején lévő emberekre, akik például hitelből finanszírozhatják humántőkékükbe történő beruházásukat (tanulmányaikat), családalapításukat.

Az állam eladósodása is indokolt lehet kedvezőtlen külső sokkok által okozott recessziók során, hiszen ilyenkor a munkahelyek, az életképes vállalkozások megmentése a hosszú távú növekedési potenciál megőrzése céljából történik. Fontos azonban, hogy az új hitel minden esetben produktív beruházásokat finanszírozzon, vagy hosszútávon is hasznos termelőkapacitásokat tartson életben.

Nyitott és felzárkózó gazdaságokban a tőkefelhalmozás gyakran a külföld felé történő eladósodással jár, ami több csatornán keresztül is korlátját jelentheti a hosszú távú növekedésnek. Egyrészt, a jövőben várható adósságszolgálati teher és annak pontos mértékét övező bizonytalanság miatt a gazdasági szereplők elhalaszthatják beruházásaikat. Másrészt, a hitelezők kedvezőtlen konjunkturális időszakokban magasabb kockázati prémiumot követelhetnek, félve a nemfizetési kockázattól.

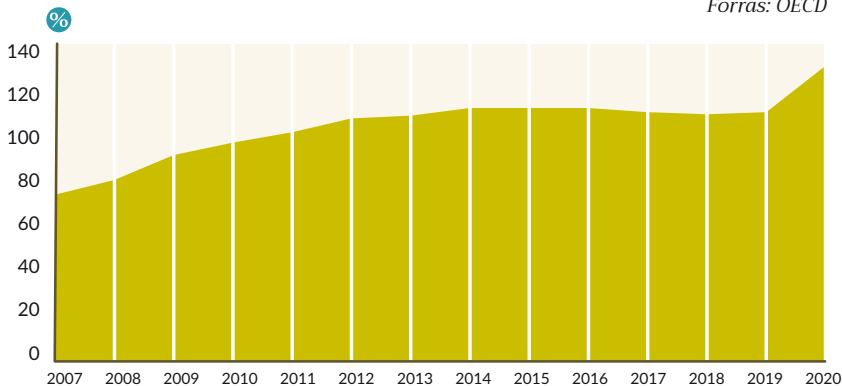
Globálisan nem tapasztalható annak jele, hogy a pénzügyi válság megfordította volna az eladósodási folyamatot. Bár a válságban leginkább érintett országokban az eladósodott szereplők elhúzódó mérlegkiigazítást végeztek, számos, korábban kevésbé eladósodott, fejlődő országban eközben dinamikusan bővült a hitelállomány. Mindemellett a fejlett országokban is az adósságállomány növekedése az uralkodó trend, amit a covid-válság idején foganatosított fiskális stimulusok még egyértelműbbé tettek (2.6. ábra). Bár a tartósan alacsony kamatszintek miatt az adósságteher általában nem növekedett az állománnyal párhuzamosan, az előttünk álló időszakban ez jelentősen megváltozhat, és a túlzott eladósodottság ismét komoly problémákat okozhat.

A 2008-AS PÉNZÜGYI VÁLSÁG OKAI ÉS HATÁSA

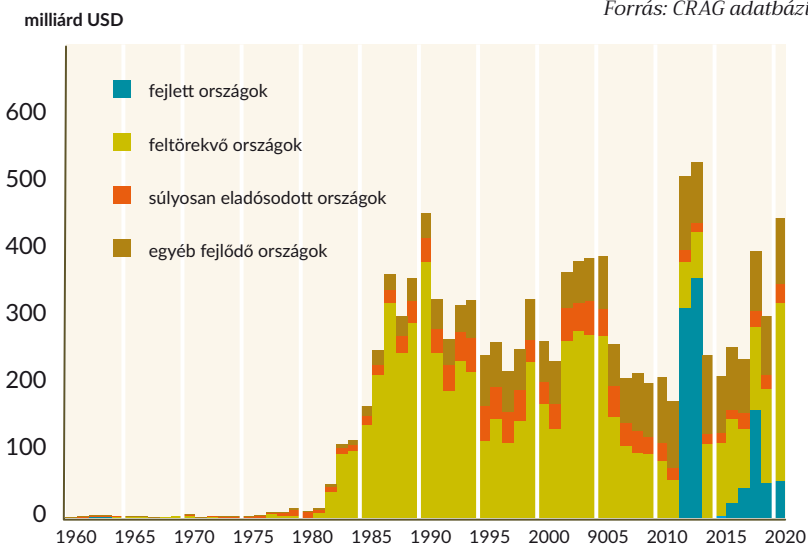
2.6. ábra: GDP-arányos államadósság az OECD országokban

Forrás: OECD

2.7. ábra: Nemfizetés alatt lévő
államadósság állománya a világban

Forrás: CRAG adatbázis

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ábel István, Lehmann Kristóf és Tapaszti Attila (2016) **A pénz és a bankok ellentmondásos kezelése a makroökonómiában**, Hiteleintézeti Szemle, 15. évf. 2. szám, 33–58.
- Bloom, David E. és David Canning (2008) **Population Aging, Human Capital Accumulation, and Productivity Growth**, *Population and Development Review*, Vol. 34, pp. 17–51.
- Nordhaus, William D. (1993) **Optimal Greenhouse-Gas Reductions and Tax Policy in the ‘DICE’ Model**. *American Economic Review* 83 (2): 313–17.
- Pindyck, Robert S. (2013) **Climate Change Policy: What Do the Models Tell Us?** *Journal of Economic Literature*, 51 (3): 860–72.
- Swiss Re (2021) **The economics of climate change: no action not an option**. Swiss Re Institute, 2021. április <https://www.swissre.com/dam/jcr:e73ee7c3-7f83-4c17-a2b8-8ef23a8d3312/swiss-re-institute-expertise-publication-economics-of-climate-change.pdf>